

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

УДК 373.2.011.3-051:005.336.2]:373.2

*ТЕТЯНА АТРОЩЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти, Мукачівський державний університет, Україна
ORCID ID 0000-0003-4595-1662
tatiyana05071976@gmail.com*

*ОЛЕНА БОБИРСЬВА, аспірант спеціальності 015 "Професійна освіта" (за спеціалізаціями), Мукачівський державний університет, Україна
ORCID ID 0000-0002-1757-0494
bobirevalena@gmail.com*

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

TETIANA ATROSHENKO, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Prof., Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Primary Education at Mukachevo State University, Ukraine

OLENA BOBYRIEVA, postgraduate student of specialty 015 "Vocational Education" (by specialization), Mukachevo State University, Ukraine

THE CONTENT AND PECULIARITIES OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню змісту та особливостей фахової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти. На основі аналізу наукових джерел та характеристики дефініції "компетентність" фахову компетентність вихователів визначено як здатність успішно здійснювати професійну діяльність, виходячи з наявних теоретичних знань і практичного досвіду, використовуючи інноваційні знання та вміння у вирішенні завдань

навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Зазначено, що зміст фахової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти зумовлений особливостями їхньої діяльності і характеризується визначеними показниками; фахова компетентність вихователя закладу дошкільної освіти як системне явище передбачає сукупність компетентностей, які розкриті авторами.

Ключові слова: вихователі закладів дошкільної освіти, компетентність, професійна підготовка, професійна діяльність, фахова компетентність.

тентність.

Summary. The article has been devoted to the theoretical substantiation of content and peculiarities of professional competence of educators of preschool educational environment. Based on the analysis of scientific sources and the characteristics of the definition of "competence", we have defined the professional competence of educators as an ability to successfully pursue professional activity on the basis of available theoretical knowledge and practical experience, using innovative knowledge and skills in solving

problems of education, upbringing and development of preschoolers. It has been noted that the content of professional competence of preschool educators is determined by the peculiarities of their activity and is characterized by certain indicators; the professional competence of the preschool educator, as a systemic phenomenon, includes a set of competencies that are characterized by the authors.

Key words: educators of preschool educational establishment, competence, vocational training, professional activity, professional competence.

Мета: обґрунтувати зміст та особливості фахової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Вітчизняна вища освіта в умовах глобалізації, урахуваючи зміни на ринку праці, орієнтується у своєму розвитку на якісну підготовку фахівця. Сучасні орієнтири дошкільної освіти ставлять певні вимоги до фахової компетентності вихователів, а отже, одним із головних завдань закладів вищої освіти є підготовка компетентного, гнучкого, конкурентоспроможного фахівця для роботи з дітьми дошкільного віку, здатного самостійно і творчо вирішувати професійні цілі. Це актуалізує проблему формування фахової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти і вимагає додаткових наукових досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід у системі освіти став предметом дослідження Н. Бібік, С. Іванової, В. Кременя, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Рибалко, О. Савченко, С. Сисоєвої, М. Фіцули, А. Хуторського та інших. Зазначимо, що компетентність педагога досліджується активно і різнопланово (А. Деркач, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, В. Лозовецька, В.

Семиченко, В. Сластенін, І. Тимофеева, Л. Хоружа та ін.). Специфіка підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розглянута у працях Л. Артемової, А. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Дяченко, Л. Зданевич, В. Кузьменко, Л. Пісоцької, Т. Поніманської та інших. У ході аналізу наукових джерел та тенденцій модернізації дошкільної освіти виявлено, що ґрунтовного вивчення потребують зміст та особливості фахової компетентності сучасних вихователів закладів дошкільної освіти, а тому вважаємо за необхідне визначити поняття "фахова компетентність вихователів закладів дошкільної освіти".

Виклад основного матеріалу дослідження. Професіоналізм виявляється як складна якість особистості, що формується в діяльності та є результатом діяльності, у тому числі і фахової (Вакулєнко, 2007, с. 73). Численні наукові дослідження переконають, що компетентність виступає провідним атрибутом професіоналізму, фаховості особистості. Відповідно враховуємо думку В. Ягупова, що провідними якостями, ризиками та проявами особистості фахівця є: свідомо активність, безпосередньо спрямована на професійну діяльність; включеність у систему суспільно-виробничих взаємин шляхом виконання конкретних посадових компетенцій у певному професійному середовищі як суб'єкта професійної діяльності; ступінь сформованості провідних психічних властивостей та якостей як представника певного професійного середовища та конкретно фахівця (це, насамперед, сформованість професійної свідомості та самосвідомості, фахової Я-концепції, системи індивідуальних цінностей професійної діяльності та фахового буття); свідомо цілеспрямована саморегуляція та самодетермінація своєї поведінки і діяльності в певному професійному середовищі; готовність і здатність нести

усвідомлено повну відповідальність за результати, а також наслідки своїх дій, учинків, поведінки і діяльності в межах виконання своїх посадових компетенцій; професійна суб'єктність, тобто професійна підготовленість, суб'єктна готовність і фахова здатність бути суб'єктом професійної діяльності в певному професійному середовищі (Ягупов, 2015).

Розглянемо найбільш актуальні для нашого дослідження визначення поняття "компетентність". У Новому тлумачному словнику української мови компетенція – це добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи; компетентний: який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; який має певні повноваження; повноважений, повновладний (Новий тлумачний словник української мови, с. 874).

А. Маркова трактує компетентність як "індивідуальну характеристику ступеня відповідності вимогам професії", як "володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції" (Маркова, 1996, с. 32). На думку Н. Сергієнко, "компетентність" відтворює значення традиційної тріади "знання, уміння, навички" і служить сполучною ланкою між її компонентами. Компетентність у широкому значенні може бути визначена як поглиблене знання предмета або освоєне вміння. Звідси виводимо "формулу компетентності": компетентність – мобільність знання плюс гнучкість методу плюс критичність мислення" (Сергієнко). Аналіз розуміння різними авторами поняття "компетентність" показав, що її розглядають як якісну характеристику в підготовці фахівця.

І. Сиром'ятніков вважає, що фахова компетентність є індивідуальною характеристикою рівня відповідності фахі-

вця професійним вимогам (Бархаев & Сыромятников, 2003). Погоджуємося з В. Бодровим, що рівень розвитку фахової компетентності виступає показником професійної майстерності фахівця, індикатором професіоналізму (Бодров, 2001, с. 105). Зазначимо, що, незважаючи на відмінності у термінології, автори сходяться в думці про наявність у структурі компетентності таких трьох компонентів або рівнів – теоретичного, практичного та особистісного.

Актуальним у контексті нашого дослідження є визначення С. Мартиненко, згідно з яким фахова компетентність – це цілісна система інтелектуальних, практичних, соціально-психологічних знань, умінь і навичок, що створюють підґрунтя для внутрішньої мотивації до саморозвитку і самовдосконалення, філософського розуміння сенсу і значення праці за фахом та її результатів, стимулюють творчий підхід до професійної діяльності. Авторка зауважує, що фахова компетентність спеціаліста відображає якість проходження його професійного становлення, розкриває особливості внутрішнього ставлення до обраної професії і характеризує оновлення та збагачення "Я-концепції" працівника щодо усвідомлення себе як кваліфікованого фахівця. Фахова компетентність є невід'ємною складовою становлення особистості професіонала, оскільки, по-перше, надає зазначеному процесу змістовного забарвлення; по-друге, забезпечує конкурентоспроможність спеціаліста на ринку праці. Завершенням ходу професійного становлення особистості є набуття нею професіоналізму. Категорію "фахова компетентність" дослідниця визначає як насамперед дієвий чинник професійного розвитку працівника та водночас індикатор особливостей процесу становлення фахівця. Зміст зазначеного підходу, зауважує С. Мартиненко, полягає в

такому: визначенні сутності категорій "професійне становлення" і "фахова компетентність"; аналізі специфіки їх розуміння в сучасному науковому просторі; окресленні дієвих чинників формування професійно компетентного спеціаліста у процесі фахової діяльності (Мартиненко, 2013).

Фахову компетентність випускника вищого навчального закладу А. Вагіс подає як його здатність до вирішення завдань у професійній сфері на основі інтеграції, ретрансляції та переробки знань з різних дисциплін чи наук. При цьому створюється новий продукт, "над-утворення" власного знання. Погоджуємося з автором, що формування фахової компетентності студента є синергетичним процесом і відбувається завдяки самоосвіті, розвитку студентоцентричного освітнього середовища, розвитку міждисциплінарних і трансдисциплінарних зв'язків, упровадження методів і форм навчання міждисциплінарного і трансдисциплінарного характеру. Умовою формування фахової компетентності як синергетичної структури кожного студента є наявність відкритих ресурсів: інформаційних, комунікаційних, викладацьких, матеріальних і власних мотиваційних. З цією метою, зауважує А. Вагіс, заклад вищої освіти має забезпечити наявність власних якісних інформаційних ресурсів та комунікацій для спілкування і партнерства всіх учасників освітнього середовища (Вагіс, 2017).

Вихователь, котрий працює з дітьми дошкільного віку, – особистість, яка за змістом професійної діяльності повинна володіти сукупністю особливих якостей, зумовлених специфікою даної діяльності. Відомо, що процес взаємодії педагога, вихованця та його батьків – це процес взаємний, творчий, що не завжди може здійснюватися за чітким планом. Він вимагає постійного пошуку нових шляхів взає-

модії між усіма учасниками освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Отже, зміст фахової компетентності вихователів закладів дошкільної освіти визначається особливостями їхньої діяльності і характеризується такими показниками: знання в галузі дошкільної освіти, технологічні та методичні вміння; знання про способи спілкування з дітьми дошкільного віку, комунікативні вміння; знання в галузі педагогічної рефлексії, рефлексивні вміння.

Відомо, що одне з основних фахових завдань вихователя – це створення умов для гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. Для його вирішення, на нашу думку, майбутній вихователь повинен мати сформовану фахову компетентність, яка передбачає: шанобливе ставлення до кожної дитини, її почуттів і потреб; уміння спілкуватися з кожною дитиною; уміння створити умови для вільного вибору дітьми діяльності, учасників спільної діяльності; уміння створити умови для прийняття дітьми рішень, вияв своїх почуттів і думок; уміння надати партнерську допомогу дітям, підтримку дитячої ініціативи і самостійності в різних видах діяльності; уміння створити умови для позитивних, доброзичливих взаємин між дітьми, у тому числі і тих, котрі належать до різних національно-культурних, релігійних спільнот і соціальних верств, а також мають різні (у тому числі обмежені) можливості здоров'я; уміння розвинути комунікативні здібності дітей, що дозволяють вирішувати конфліктні ситуації з однолітками; уміння створити умови для оволодіння культурними засобами діяльності; уміння організувати види діяльності, що сприяють розвитку мислення, мовлення, спілкування, уяви і дитячої творчості, особистісного, фізичного і художньо-естетичного розвитку дітей; уміння оцінити індивідуальний розвиток кожної дитини;

уміння взаємодіяти з батьками з питань освіти дитини, залучати їх до освітньої діяльності, у тому числі за допомогою створення освітніх проєктів спільно із сім'єю.

Ураховуючи зазначені вище наукові позиції з проблеми нашого дослідження, фахову компетентність вихователів визначаємо як здатність успішно здійснювати професійну діяльність на основі наявних теоретичних знань і практичного досвіду, використовуючи інноваційні знання й уміння у вирішенні завдань навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Вважаємо, що фахова компетентність вихователя закладу дошкільної освіти як системне явище передбачає сукупність компетенцій: інтелектуально-педагогічна – уміння застосовувати отримані знання, досвід у професійній діяльності для ефективного навчання і виховання дітей дошкільного віку; інноваційна – здатність педагога до інноваційної діяльності, оскільки динамічність змін в освіті в умовах її інтегрування у світовий освітній простір висуває перед педагогами нові виклики, а саме бути готовими до ефективного виконання своїх професійних функцій з урахуванням інноваційності (Budnyk, 2019); акмеологічна – динамічна єдність професійно-педагогічної спрямованості особистості, знань, цінностей, способів педагогічного мислення і діяльності, що дозволяють здійснити професійно особистісний розвиток в освітній практиці; комунікативна – це мовні навички, уміння слухати, екстраверсія (інтерес до зовнішнього світу), емпатія (співпереживання, розуміння іншого); регулятивна – уміння педагога керувати своєю поведінкою, контролювати емоції, здатність до рефлексії, стресостійкість; ІКТ-компетентність – особиста якість фахівця, що виявляється в його готовності і здатності самостійно застосовувати

інформаційно-комунікаційні технології у предметній діяльності; дослідницька – здатність вирішувати професійні проблеми за допомогою засобів дослідницької діяльності; полікультурна – входить у структуру професійної компетентності, адже цього вимагають умови (робота в багатокультурному середовищі), у яких вона здійснюється. Під такою компетентністю розглядають здатність особистості жити і діяти в багатокультурному середовищі (Апроценко, 2016).

Відповідно до визначення поняття "фахова компетентність", пропонуємо оцінювання її рівня здійснювати з використанням трьох критеріїв: 1) рівень професійної культури. Погоджуємося з І. Сабатовською, яка у професійній культурі фахівця простежує комплексну систему елементів, а саме: професійне мислення, професійний інтерес, професійні знання, уміння, навички і здібності, професійний досвід, ступінь готовності особистості до конкретного виду діяльності, професійний світогляд, професійна майстерність, адаптованість до професійного середовища, професійна мораль тощо. До сучасного працівника, на думку авторки, висуваються вимоги – чітко уявляти моральний смисл, цінність, наслідки своєї діяльності, мати цілісний світогляд, економічно, екологічно розвинене мислення, володіти культурою спілкування, знанням правової системи суспільства, навичками організації виробництва (управління) тощо. Професійна культура посідає особливе місце у структурі культури особистості, оскільки у процесі професійної діяльності культура особистості набуває свого всебічного й ефективного втілення. Більше того, у такій діяльності, зрештою, акумулюються всі види культури особистості. Елементи різних видів культур, які входять до складу професійної культури фахівця (як субкуль-

тури), мають певну ієрархію залежно від спеціалізації та професійної діяльності, а також від конкретних завдань, які розв'язує фахівець у конкретній життєвій ситуації (Сабатовська, 2011); 2) володіння сучасними педагогічними технологіями та готовність до застосування їх у професійній діяльності. Як слушно стверджує О. Кононко, сучасний вихователь – це передовсім педагог-новатор, який відчуває нові життєві тенденції, тримає руку на пульсі часу, добре орієнтується у пріоритетах сучасності, спрямований на майбутнє, творчо ставиться до своєї професійної діяльності. Саме такий вихователь "...дивиться на освіту як на процес розширення можливостей компетентного вибору дитиною змісту, місця, тривалості, партнерів, матеріалів для своїх занять; створення умов для її саморозвитку, прояву сутнісних сил; пошук педагогічних технологій побудови розвивального способу життя дошкільника; формування в нього основ особистісної культури; створення виховного середовища" (Методичні аспекти, 2009); 3) здатність до самоорганізації, самоконтролю та самовдосконалення як необхідна умова організації навчальної діяльності в рамках здобуття фахових знань, умінь і навичок, наукової діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фахова компетентність вихователів закладів дошкільної освіти, на наш погляд, – це багатофакторне явище, що включає систему теоретичних знань і способів їх застосування в конкретних педагогічних ситуаціях, ціннісні орієнтації майбутнього педагога, а також інтеграційні показники його культури (мова, стиль спілкування, ставлення до себе і своєї діяльності, до суміжних галузей знання та ін.). Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні педагогічних умов формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

